

Bewegingsonderwijs: een doelbewuste praktijk (3)

Meervoudige bekwaamheid

Dit is het derde en afrondende artikel in een reeks van drie over doelstellingen in bewegingsonderwijs en effecten ervan op de onderwijspraktijk. De artikelenreeks beschrijft een vakopvatting waarin beter leren bewegen de kern vormt.

Het eerste artikel (Van der Palen, 2020a) ging over *beter leren bewegen vanuit een pedagogisch perspectief*. De tweede bijdrage (Van der Palen, 2020b) focuste op *het leren deelnemen aan de beweeg- en sportcultuur*. Het laatste artikel richt zich op de *meervoudige bekwaamheid* die leerlingen zouden moeten verwerven.

Gerelateerd aan deze artikelenreeks is een tweetal artikelen over gezondheid in een doelbewuste bewegingsonderwijspraktijk gepubliceerd (Van der Palen, 2020c; Van der Palen, 2020d).

TEKST HENK VAN DER PALEN

Meervoudige bekwaamheid

De reeks neemt de vakdoelstelling uit het beroepsprofiel van de leraar LO als anker.

Het vakgebied lichamelijke opvoeding heeft als doel dat leerlingen beter leren bewegen vanuit een pedagogisch perspectief. Ze moeten meervoudig bekwaam én enthousiast worden om nu en later deel te nemen aan de beweeg- en sportcultuur" (Bax, et al., 2017).

Meervoudige bekwaamheid is in de vakdoelstelling het begrip waarin feitelijk alle andere in de voorgaande artikelen besproken aspecten van de doelstelling samenkomen, namelijk beter leren bewegen, het pedagogische perspectief en het deelnemen aan de beweeg- en sportcultuur en verder worden geconcretiseerd.

Een recent voorbeeld van meervoudige deelnamebekwaamheid is weergegeven in Tabel 1, overgenomen van Brouwer en Jacobs (2019).

Bewegingsbekwaamheid (bewegen verbeteren)

In de rol van beweger deel kunnen nemen aan een breed scala aan bewegingsactiviteiten. Over een breed en wendbaar bewegingsrepertoire en wendbare kennis kunnen beschikken.

Regelbekwaamheid (bewegen regelen)

In staat zijn om zelfstandig beweegsituaties in te richten, op gang te houden en af te ronden, met als doel het samen bewegen te optimaliseren. Soms is het daar voor nodig dat deelnemers specifieke regelende rollen op zich nemen.

Omgangsbekwaamheid (bewegen beleven / samen bewegen)

Zodanig met elkaar omgaan, communiceren en samenwerken dat het samen bewegen wordt geoptimaliseerd.

Je bewegende (of regelende) deelname aanpassen aan of afstemmen op de behoefte van andere deelnemers.

Beweegplezier / voldoening beleven aan bewegen / je ontwikkelen (bewegen beleven)

Zodanig geraakt zijn door bewegen dat je het vanuit autonome motivatie steeds opnieuw wilt doen. Gerichtheid op jezelf verbeteren, je mogelijkheden om bewegend en/of regelend deel te nemen uit te breiden.

Reflectieve bekwaamheid

Kennis over en inzicht in bewegen, bewegingssituaties en zichzelf.

Tabel 1: Meervoudige deelnamebekwaamheid

◀ Beweeg- bekwaam

Beter leren bewegen en een meer-voudige deelname-bekwaamheid

Kern van mijn vakvisie is dat leerlingen binnen bewegingsonderwijs beter leren bewegen, opgevat als het kunnen oplossen van beweegproblemen

binnen beweegactiviteiten. De onderwijsbedoelingen van een leraar verwijzen hier naar. Hoe verhoudt deze kernopvatting zich tot de meervoudige deelnamebekwaamheid zoals onderscheiden in Tabel 1¹?

Beweegbekwaamheid²

Leerlingen ontwikkelen en verbeteren hun beweegmogelijkheden door het daadwerkelijk bewegend handelen in beweegactiviteiten/-situaties. Spelend, turnend, enzovoort, worden leerlingen beweegbekwaam. De manier waarop leerlingen in het meedoen in een beweegactiviteit beweegvaardigheden concreet 'benutten', wordt gekleurd door de specifieke situatie waarin de activiteit plaatsvindt. Allerlei momentane situationele factoren spelen dan een rol: de blik van de ander, de samenstelling van het basketbalgroepje, de beoordelende leraar, enzo voort.

Leerlingen leren situatiegebonden te handelen. De beweegbekwaamheid van leerlingen wordt zichtbaar in de mate waarin een leerling in staat is om beweegvaardigheden in diverse en wisselende beweegsituaties in te zetten.

Omgangsbekwaamheid (beweeg-omgangsbekwaamheid)

De omgangsbekwaamheid dient in concrete beweegsituaties ondersteunend te zijn aan het beter leren bewegen. Dat kan vanuit drie perspectieven. Het eerste is dat de omgangsbekwaamheid deel uitmaakt van het concrete *beweeggedrag zelf*. Hierbij valt te denken aan het in een spel rekening houden met en benutten van niveauverschillen, zodat bepaalde speelmogelijkheden worden gerealiseerd. Je zou kunnen zeggen dat 'dit deel' van de omgangsbekwaamheid evengoed kan worden gerekend tot de beweegbekwaamheid, immers, het gaat om beweeghandelingen. Een tweede perspectief

is de *ondersteuning* van beweeggedrag in een concrete beweegsituatie. Dat kan onder meer door een ander een aanwijzing te geven over de uitvoeringswijze van een bepaalde activiteit.

De omgangsbekwaamheid is hier dus onlosmakelijk verbonden met bewegen. Ik zou daarom willen spreken van *beweeg-omgangsbekwaamheid*.

Het laatste perspectief is een indirecte beïnvloeding van beweeggedrag, zoals nieuwsgierig zijn naar de mening van een ander bij reflecties binnen sportoriëntatie.

Door adequaat met elkaar om te gaan, wordt het bewegen geoptimaliseerd. Om te beginnen gebeurt dit door het eigen beweeggedrag zo af te stemmen op anderen dat er voor hen en jou leerruimte ontstaat en jouw handelen door medeleerlingen als ondersteunend wordt ervaren. Dat sluit vanuit een pedagogisch perspectief aan bij het begrip relatie.

Het voorgaande impliceert twee dingen. Ter eerste wordt de omgangsbekwaamheid binnen bewegingsonderwijs vakgebonden gepositioneerd. Ten tweede is er sprake van een normatieve connotatie. Opvattingen en gevoelens van leerlingen en leraren over wat een goede manier van met elkaar omgaan, communiceren en samenwerken is, zullen bewust of onbewust een rol spelen in hoe relaties worden aangegaan en verdiept.

Regelbekwaamheid (beweeg-regelbekwaamheid)

Het primaire belang van regelbekwaamheid is dat het ontwikkelen van de beweegbekwaamheid wordt gefaciliteerd en ondersteund. De kwaliteit van onder meer het inrichten en op gang houden van beweegsituaties door leerlingen, moet worden gewaardeerd in het licht van de invloed die het heeft op het samen, maar ook het individueel beter leren bewegen.

De regelbekwaamheid is hier vastgeklonken aan bewegen, zodat ik graag zou willen spreken over *beweeg-regelbekwaamheid*.

Zeker moet er uitprobeerruimte zijn voor leerlingen in het leren regelen, waardoor het bewegen niet altijd direct positief zal worden beïnvloed. Het is eveneens belangrijk dat zorgvuldig wordt omgaan met het toedelen van regerende rollen aan leerlingen (Tabel 1). Het uitgangspunt moet zijn dat een leerling in staat is de rol te vervullen, c.q. er een gunstig leerperspectief is, zodat ook hier weer het leren bewegen van de andere leerlingen daadwerkelijk wordt ondersteund.

Reflectieve bekwaamheid

Reflectief bekwaam worden, kennis en inzicht verwerven, is krachtig als er wordt gereflecteerd en nagedacht naar aanleiding van een activiteit die op dat moment plaatsvindt. Dat is betekenisvol en situatief leren. De opbrengsten van het nadenkwerk kunnen veelal direct worden benut binnen de beweegactiviteit, onder meer in de vorm van feedback.

Vaak zijn deze reflecties niet gepland en van korte

¹ Dit onderscheid in deelnamebekwaamheden wordt hier als uitgangspunt genomen. Het vervolg van dit artikel geeft aanleiding om kritisch na te denken over zowel het gehanteerde onderscheid, als de beschrijvingen bij de verschillende bekwaamheden.

² *Beweegbekwaamheid* heeft voor mij de voorkeur boven *bewegingsbekwaamheid*.

◀
Vroeg
vaardig

duur. De reflectieve bekwaamheid kan worden ingezet om in te zoomen op de beweegvaardigheid, maar ook op andere aspecten van een beweegsituatie, zoals hoe er wordt samengewerkt of hoe arrangementen worden bijgesteld.

In een aantal gevallen is het gewenst afstand te nemen van de praktijk en dan hierop te reflecteren, bijvoorbeeld bij een projectmatige benadering van gezondheid.

Beweegplezier/voldoening beleven aan bewegen/ je willen ontwikkelen

Deze bekwaamheid zegt iets over het belang dat een leerling hecht aan alle andere vier bekwaamheden, zeker ook omdat het gaat om “een eigen oordeelsvorming over de betekenis en de waarde van deelnemen aan bewegen en sport in het eigen leven” (Brouwer, 2017, p. 11).

Bij bewegingsonderwijs ervaren leerlingen wat het meedoen aan beweegactiviteiten voor hen betekent. Ze beleven er wat aan en geven waarderingen aan (leer)ervaringen.

Zo ontwikkelt zich bij een leerling een beeld van zijn/haar beweegkwaliteiten en beweeg- voorkeuren. Voor een belangrijk deel gaat dit via onbewuste processen, gewoon door mee te doen. Dat neemt niet weg dat het zinvol is op geschikte momenten stil te staan bij (leer)ervaringen. Dat kan op ‘een vanzelfsprekende wijze’ gebeuren, in de betekenisvolle gang van concrete beweegleerprocessen. Naarmate leerlingen ouder worden, kan er vaak gemakkelijker met enige afstand worden gekeken naar de eigen manier van meedoen aan beweegsituaties.

Beweegplezier is in verband te brengen met het enige stukje van de vakdoelstelling dat nog niet aan de orde is gesteld: *enthousiast worden* om nu en later deel te nemen aan de beweeg- en sportcultuur.

Dat leerlingen enthousiast worden voor en plezier krijgen in bewegen zijn bedoelingen die alle *leraren* bewegingsonderwijs zullen hebben, maar het zijn niet direct doelen die je voor *leerlingen* voor bewegingsonderwijs kunt formuleren. Hoe operationaliseer je deze naar concrete leerdoelen? Wel zijn het mogelijke resultanten van lukken, van leerwinst, van vertrouwen

geven, van fouten mogen maken, van relativeren, van reële complimenten geven, van aansluiten bij haalbare, maar uitdagende beweegniveaus.

Deelnamebekwaamheden hangen met elkaar samen

Binnen het complexe geheel van leeruitdagingen dat samenhangt met de onderscheiden deelnamebekwaamheden, vormt het ontwikkelen van de beweegbekwaamheid nadrukkelijk de kern van het vak. Dat is hét vakperspectief. Alle andere te verwerven bekwaamheden verwijzen naar de inzet op het vergroten van de beweegbekwaamheid bij leerlingen en kunnen hier niet los van worden begrepen; ze zijn er in geïntegreerd. We kunnen spreken van een holistisch standpunt. In die zin kunnen we beter spreken over beweeg-deelnamebekwaamheden die als geheel zijn gericht op adequaat handelen in concrete beweegactiviteiten.

Meervoudige deelnamebekwaamheid en aandachtsgebieden bij leren bewegen

Hoe krijgen de deelnamebekwaamheden in een bewegingsonderwijscurriculum een concreter gezicht? In ons vakgebied vind je meerdere ingangen om ordening aan te brengen in de wirwar aan bedoelingen en inhouden die bewegingsonderwijs rijk is.

In het *Basisdocument Bewegingsonderwijs* voor het PO (Mooij, 1999) zijn ‘beweegthema’s en beweegproblemen’ ordenend. Daarnaast worden ‘reguleringsdoelen’ onderscheiden. In het *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs* (Ten Brinke et al., 2007) vormen de zogenaamde ‘sleutels’ een kapstok om focus aan te brengen: bewegen verbeteren, bewegen regelen, gezond bewegen en bewegen beleven. Binnen het voorstel voor het *leergebied Bewegen & Sport in het project curriculum.nu*³ wordt voor de vormgeving van het bewegingsonderwijscurriculum voor PO en VO gekozen voor zes ‘bouwstenen’, namelijk: beter leren bewegen, gezond bewegen, bewegen betekenis geven, bewegen regelen, samen bewegen en beweegcontexten verbinden.

Beweegthema’s, sleutels en bouwstenen worden in de genoemde documenten uitgewerkt in leerlijnen, bij beweegthema’s en bouwstenen inclusief doelen die binnen bewegingsonderwijsprogramma’s nagestreefd kunnen worden. Sleutels worden uitgewerkt naar vier gedragsniveaus waar doelen uit kunnen worden gedestilleerd.

Daarmee zijn beweegthema’s, sleutels en bouwstenen een soort aandachtsgebieden of ontwikkelgebieden gericht op het handelen in beweegsituaties. De deelnamebekwaamheden kunnen worden gerelateerd aan deze gebieden. Dit wordt concreet zichtbaar in Tabel 1,

³ voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Bewegen & Sport (curriculum.nu, 2019).

waar tussen haakjes bij vier bekwaamheden sleutels worden genoemd.

Door de leerlijnen te doorlopen, verwerven leerlingen dan ook een vakgebonden meervoudige deelnamebekwaamheid.

Methodisch perspectief voor een meervoudige deelnamebekwaamheid

Hoe geven leerlijnen die zijn gekoppeld aan aandachts-/ontwikkelgebieden bij het leren bewegen op een planmatige wijze vorm aan deelnamebekwaamheden?

De methodische ordening voor de bewegingsonderwijspraktijk wordt primair gebaseerd op het ontwikkelen van de *beweegebekwaamheid*. Dat betekent dat een leerlijn *bewegen verbeteren* de stam vormt van het curriculum.

De keuze welke beweegactiviteiten aan de orde komen (het *wat*) staat voorop. Het brede scala van activiteiten waaraan deelgenomen kan worden, is geënt op

“Het bewegen verbeteren wordt als leerlijn uitgewerkt naar “een beredeneerde opbouw van tussendoelen en inhouden, leidend naar een einddoel” (Van Mossel, 2015, p. 8)

een onderscheid naar activiteitgebieden (spel, turnen, atletiek, enzovoort) en daarbinnen betekenisgebieden (zoals springen, werpen en lopen bij atletiek).⁴ Elk betekenisgebied kent zijn eigen specifieke, ‘overkoepelende’ beweegprobleem.

Het bewegen verbeteren wordt als leerlijn uitgewerkt naar “een beredeneerde opbouw van tussendoelen en inhouden, leidend naar een einddoel” (Van Mossel, 2015, p. 8).

De aandachtsgebieden die samenhangen met andere deelnamebekwaamheden dan de beweegbekwaamheid, zoals bewegen regelen en bewegen beleven, hebben een andere positie in de vormgeving van het curriculum. Weliswaar zijn binnen de leerlijnen bij deze bekwaamheden doelen en gedragsniveaus geformuleerd, maar deze worden gerealiseerd in relatie tot het bewegen en zijn daarmee ‘volgend’ op een leerlijn bewegen verbeteren. Wel kunnen andere deelnamebekwaamheden dan beweegbekwaamheid de keuze en inrichting van een beweegactiviteit beïnvloeden. Bewegingprogramma’s worden dus niet vormgegeven bijvoorbeeld vanuit een start bij doelen en leerlijnen vanuit de reguleringsdoelen (PO), of vanuit

thematiseringen, zoals door binnen de sleutel samen bewegen (onderbouw VO) verschillen in deelnamegedrag tussen meisjes en jongens te onderzoeken. Tenzij hier specifieke aanleidingen voor zijn, waarbij je kunt denken aan vragen van leerlingen of veranderingen die optreden in beweegleerprocessen.

De voorspelbaarheid van de invloed van de ontwikkeling van de andere deelnamebekwaamheden dan de beweegbekwaamheid is beperkt. In concrete lessen kunnen vele situatie-gebonden factoren een stevige invloed hebben op bij voorbeeld de wijze waarop het samenwerken in een activiteit verloopt, hoe wordt omgegaan met verlies-frustratie, enzovoort.

Om het verschil aan te geven tussen leerlijnen bij bewegen verbeteren en de andere sleutels wordt bij de laatste niet gesproken over een leerlijn, maar ontwikkellijn. Brouwer (2017) geeft daarvan een voorbeeld met een ontwikkellijn bewegen waarderen. In deze lijn, zo zegt hij, “is er bepaald geen sprake van een concrete in mooie stapjes verdeelde leerlijn, maar van een ontwikkellijn, een globale omschrijving van een gewenste ontwikkeling, van een onzekere uitdaging ook die je als docent met leerlingen aangaat” (Brouwer, 2017, p. 11). Ik onderschrijf deze uitwerkkeuze. Deze geeft enerzijds handvatten voor de leraar voor observatie, analyse, interventies, expliciteringen en anderzijds biedt het ruimte voor klas- en individugebonden leerprocessen.

Ontwikkelen deelnamebekwaamheden en verschillen in de beginsituatie

Omdat elke beginsituatie anders is, leidt dit tot een specifieke manier waarop leerlingen deelnamebekwaamheden ontwikkelen.

Versillen in een beginsituatie zijn er op allerlei niveaus en aspecten, zoals het schooltype, de plek van de school (bij voorbeeld in een grootstedelijk gebied of in een dorp), de culturele achtergronden van leerlingen, de beweeg-leergeschiedenissen van individuele leerlingen, enzovoort.

Voor een deel werken vakcollega’s in erg complexe schoolcontexten. Leerlingen kunnen gedragsproblemen vertonen. Wellicht zijn ze niet gemotiveerd om naar school te gaan. Misschien is er sprake van een beperkte reflectievaardigheid.

Kan ook in complexe situaties het beter leren bewegen, de kern vormen van bewegingsonderwijs?

Wat voor mij in principe op alle onderwijsplekken voor bewegingsonderwijs geldt, is dat het beweegbekwamer worden het uitgangspunt voor het onderwijs vormt.

Dat betekent dat het ontwikkelen van alle andere deelnamebekwaamheden, ook in complexe situaties, in dat perspectief moeten worden bekeken. Dit vraagt van leraren krachtige ontwerpqualiteiten om activiteiten en situaties zo in te richten dat beter leren bewegen kansrijk is. Dit wel vanuit een ander belangrijk uitgangspunt, namelijk dat leer- en ontwikkelresultaten slechts vanuit hun gesitueerdheid en het pedagogische perspectief kunnen en moeten worden nagestreefd, geëind en gewaardeerd.

⁴ De mate waarin een bewegingsonderwijs zich moet oriënteren aan de buitenschoolse beweegcultuur en daarin vooral aan de georganiseerde sport blijft hier onbesproken.

Elke beginsituatie kent een andere 'startpositie' voor wat betreft al aanwezige deelnamebekwaamheden bij leerlingen. Dat wil zeggen dat wat er ten aanzien van de deelnamebekwaamheden bereikt kan worden en hoe onderwijsleerprocessen aangegaan zullen worden, zowel door leraar als leerlingen, verschilt per schoolsituatie.

In complexe contexten kan een leraar met een 'nietsontziende' benadrukking van beter leren bewegen (beweegvaardigheid) zijn/haar lesgeef-Waterloo vinden. Het ligt voor de hand hier meer aandacht te geven aan de beweeg-omgangsbekwaamheid en aan de beweeg-regelbekwaamheid. Vanuit een democratisch gezichtspunt en de inzet op het ontwikkelen van zelf-regulerende vaardigheden bij leerlingen, is het goed, ook in complexe situaties leerlingen te betrekken bij de inrichting van het onderwijs.

Soms is het werkelijk te lastig om te werken aan het vergroten van de beweegvaardigheid, bijvoorbeeld als conflicten tussen leerlingen voortdurend, impliciet of expliciet, constructieve leerprocessen verhinderen. De conclusie kan zijn dat er eerst tijdelijk moet worden gewerkt aan het creëren van voorwaarden die het leren (weer) mogelijk maken.

Conclusie: de druïde is nog steeds druk

De artikelenreeks begon met de vraag of de druïde van weleer (Crum, 1974) nog steeds LO-doelstellingsoverdrankjes mixt.

Aan het einde van de rit kan ik vaststellen dat er in ieder geval in actuele vakdocumenten vele doelstellingen worden geformuleerd, die ook nog eens een breed spectrum van aandachts-/ontwikkelgebieden bij leren meedoen aan beweegsituaties bestrijken. De hoofdte-
neur is om deze doelen nadrukkelijk te plaatsen in het perspectief van het (beter leren) bewegen zelf.

Door de focus op beter leren bewegen en dit ook als methodisch uitgangspunt te nemen, ontstaat er in de berg doelstellingen wel een navolgbare samenhang. De hoeveelheid doelen die we operationaliserend uit de algemene vakdoelstelling weten te peuren (zie bijvoorbeeld het voorstel binnen curriculum.nu), geeft me toch wel enige zorg.

Doelen zullen blijven schuren in de bewegingsonderwijswereld, dat is mijn overtuiging. Het levert gelukkig al jarenlang veel bewegingsonderwijswijsheid op.

Laat ze niet leiden tot een dichtgetimmerde praktijk. Maak en koester ruimte om als leraar met leerlingen een, wat Verveld (2020) noemt, *open en gezamenlijk* leerproces aan te gaan.

Tijdens het schrijven van de artikelenreeks heb ik gespard over teksten met Gerben Bakker, Berend Brouwer, Herman Verveld. Dat tilde me vaak op. Wat een invoelende denkkracht! De betrokkenheid van de redactie is erg ondersteunend geweest.

Henk van der Palen was opleidingsmanager van de Calo op Hogeschool Windesheim

▲ Elkaar helpen

Bronnen

Bax, H., Brouwer, B., Klaassen, C., Van der Palen, H., Roelofsens, S., Vervoorn, A., Weeldenburg, G., & De Wit, G. (2017). *Beroepsprofiel Leraar Lichamelijke Opvoeding*. Zeist: Jan Luiting Fonds.

Brouwer, B. (2017). Een doorlopende ontwikkellijn van bewegen belevan naar bewegen waarderen. *Lichamelijke Opvoeding*, 105(3), 8-11.

Brouwer, B., & Jacobs, F. (2019). Bewegingsonderwijs: doen we nog de goede dingen?: Een kritische reflectie op het bewegingsonderwijs vanuit drie perspectieven. *Lichamelijke Opvoeding*, 107(8), 6-10.

Crum, B.J. (1974). Doelstellingen van het bewegingsonderwijs. In: *Verslag van de Twentse Studiedagen voor de lichamelijke opvoeding*.

Mooij, C., Van Berkel, M., Hazelebach, C., Houdijk, G., Loopstra, O., & Steerneman, L. (1999). *Basisdocument Bewegingsonderwijs*. Zeist: Jan Luitingfonds.

Ten Brinke, G., Brouwer, B., Houthoff, D., Massink, M., Mooij, C., Van Mossel, G., Zonnenberg, A. (2007). *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Zeist: Jan Luiting Fonds.

Van Mossel, G. (2015). Plannen van bewegingsonderwijs. *Lichamelijke Opvoeding*, 103(10), 7-9.

Van der Palen, H. (2020a). Bewegingsonderwijs: een doelbewuste praktijk (1): Beter leren bewegen vanuit een pedagogisch perspectief. *Lichamelijke Opvoeding*, 108(5), 5-10.

Van der Palen, H. (2020b). Bewegingsonderwijs: een doelbewuste praktijk (2): Deelnemen aan de beweging en sPortcultuur. *Lichamelijke Opvoeding*, 108(6), 40-44.

Van der Palen, H. (2020c). Gezondheid in een doelbewuste bewegingsonderwijspraktijk (1). *Lichamelijke Opvoeding*, 108(7), 39-41.

Van der Palen, H. (2020cd). Gezondheid in een doelbewuste bewegingsonderwijspraktijk (2). *Lichamelijke Opvoeding*, 108(7), 42-44.

Verveld, H. (2020). Laat het gebeuren: interview met Jan Bransen. *Lichamelijke Opvoeding*, 108(7), 8-11.

Foto's

Anita Riemersma

Contact

henkvdp@hotmail.com

Kernwoorden

doelen, deelnamebekwaamheid, bewegingsonderwijs